

УДК 316.347: 303.094.4

ТРАДИЦІЇ І КУЛЬТУРА ЛЕМКІВСЬКИХ РОДИН НА ПРИКЛАДІ МЕШКАНЦІВ СЕЛА ЗИНДРАНОВА (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

Б. Венцкевіч

*Католицький університет імені Івана Павла II в Любліні,
факультет соціальних наук у Сталевій волі,
вул. Раклавіцька, 14, Люблін, Польща, 20950,
ylisch@gmail.com*

Проаналізовано вплив інституту сім'ї на формування і відтворення соціальної ідентичності лемків у сучасній Польщі. Розглядаються результати соціологічного дослідження, проведеного серед лемків, які проживають у селі Зиндранова. Предметом дослідження було значення культури і родинних традицій.

Ключові слова: родина, культура, традиції, ідентичність.

Сім'я є спільнотою, що формує життя як окремої людини, так і суспільства загалом. Вона залишається первинною спільнотою для індивіда, і з цієї точки зору сім'я має суттєве значення у розвитку людини. Родина дає початок новому життю і одночасно є основою існування і розвитку своїх членів. Завдяки родині функціонує суспільство, в якому ця первинна група формується. Також, з цього погляду, родина має невід'ємне право активної участі в житті локальної, національної чи державної спільнот. Сім'я бере активну участь у релігійному і культурному житті суспільства. Існує взаємозв'язок між родиною, її культурою і спільнотою, в якій родина формується.

У сучасному глобалізованому світі, де медіа відіграють важливу роль, обмін інформацією відбувається майже миттєво. Це спричинює те, що ми можемо дуже швидко дізнатися про звичаї та стиль життя мешканців майже будь-якої частини земної кулі. Ця ситуація спричинює стирання відмінностей між способами життя мешканців міст, сіл або ж осіб, які належать до різних суспільних прошарків. Сьогодні важко відрізнити, хто є робітником, фермером, працівником фабрики чи вчителем. Майже всі так само одягаються, харчуються, проводять вільний час, а також використовують подібну культурну спадщину. Раніше одяг, спосіб харчування, організація урочистостей, тип житла і його дизайн відрізняли родини інтелігенції від родин міщан чи селян, а сьогодні ми уже не спостерігаємо цих відмінностей. Поширюваний масовою культурою стиль життя зумовлює те, що усі ми є "такі самі" майже в усіх сферах життя. Також дедалі частіше відбувається "затирання" відмінностей між стилем життя різних національних чи етнічних груп. Національні меншини для виявлення своєї індивідуальності по-різному розкривають свою культуру. Роблять це, наприклад, шляхом створення різноманітних товариств, створення яких не завжди було можливим, особливо у соціалістичній Польщі.

Вирішальне значення для створення національних об'єднань мали політичні, соціальні та культурні зміни, що відбулися після 1989 року. Майже до кінця 80-х років ХХ сторіччя у Польщі існувало близько 10 організацій національних меншин. Початок 90-х років ХХ сторіччя відзначається значним приростом кількості організацій, створених на підставі національних ідентичностей. У 1990–1992 роках їх кількість збільшувалась майже на 25 організацій щороку (на той період їхня частка становила близько 36% від усіх громадських об'єднань Польщі). У наступні три роки (до 1995 року) також спостерігався значний приріст кількості організацій національних меншин. Лише починаючи із 1997 року відбувається зниження динаміки приросту організацій, що мають національний характер. Станом на сьогодні в Польщі зареєстровано 191 товариство національних меншин і 19 з них було ліквідовано. Згідно з даними Головного управління статистики Польщі, у 2008 році у Польщі діяли 172 таких об'єднання¹.

Поширення масової культури спричинює водночас відхід від регіональних і локальних, а також етнічних культур. Отже, сьогодні існує небагато етнічних груп, які намагаються підтримувати власні традиції і культуру. Однією з таких груп є лемки. Лемків також називають “русинами” або “руснаками”. Вони утворюють етнічну групу, що має своєрідну культуру, а також специфічний діалект. Назви “лемко”, “Лемківщина” походять із першої половини ХІХ сторіччя, ймовірно, від частого вживання населенням слова “лем” (“але” – в українській літературній мові). Хоча спочатку ця назва могла мати зневажливий відтінок, пізніше часто використовувалася самими лемками і їх сусідами [1, с. 7].

Культурою лемківських родин займалося багато дослідників у минулому. Також сьогодні можемо знайти багато праць, які стосуються цієї етнічної меншості. Напевно, важливим доповненням до досліджень, присвячених лемкам, буде ця соціологічна розвідка, присвячена продовженню культури сімей цієї етнічної групи в Польщі.

Визначення територіального ареалу Лемківщини – питання спірне. Найчастіше зустрічається така інтерпретація: її територія простягається по обидва боки Карпат від басейну ріки Ослави, а також Заборця аж до Попраду на заході. Лемки – це група горян, поряд із гуцулами і бойками [2]. Лемки – це суміжна етнічно-культурна група. Аж до часів розпаду Австро-Угорщини цей край становив культурну, етнографічну і мовну цілісність. Натомість після розпаду австро-угорської імперії частина лемків опинилася на території міжвоєнної Польщі, а частина – на території сучасної Словаччини. У Польщі лемки заселяють територію Низького і Сондецького Бескидів. Культура лемків поєднує впливи сусідніх культур, з якими населення мало контакт через численні подорожі, але також вона містить низку архаїчних елементів. Зокрема це стосується багатьох звичаїв і вірувань. Лемківські родини завжди характеризувалися прив'язаністю до традицій, а також дистанційованістю від усіляких змін. Лемківські родини відрізнялися від своїх сусідів багатьма характерними рисами, такими як, наприклад, мова.

Спочатку лемківський діалект не мав писемної версії. Писемна версія лемківського

¹ Джерело даних: головне Управління статистики департаменту демографічних досліджень, дані опубліковані у матеріалах прес-конференції 24 серпня 2010 року.

діалекту сформувалася лише у перших роках ХХ сторіччя під значним впливом церковнослов'янської мови. Цієї мови навчали у школах на Лемківщині до 1939 року, але остаточно її не було визнано окремою мовою, а лише діалектом [2]. Сучасні лемківські родини використовують діалект української мови із забарвленням словацької, угорської і польської. М. Місяк пише, що найважливішими характерними елементами культури лемків є різновид будови селищ, тип церковної архітектури, вигляд двору, мова і віра [3, с. 67].

Ситуація лемківських родин значно змінилася після II Світової війни. Це був дуже важкий період для лемків у Польщі. Влада міжвоєнної Польщі намагалася не допустити розвитку цієї групи шляхом репресій і потужної асиміляційної діяльності. У радянський період свідченням ворожого ставлення комуністичної влади до лемків була відсутність згоди на реєстрацію хоча б одного лемківського товариства [4, с. 18]. Багато лемків у міжвоєнний та післявоєнний період змушені були залишити попередні місця проживання. Частина з них була переселена на західні і північні польські землі, а частина – на територію України. Важкий період для лемків був пов'язаний із акцією “Вісла”, коли багато населення було переселено на інші землі Польщі. Як пише М. Олесневіч, переселення відбувалися у нелюдських умовах [5, с. 51]. У 50-х роках частина лемків отримали змогу повернутися на колишні місця проживання.

Сучасні лемківські родини використовують діалект української мови із забарвленням словацької, угорської і польської. Лемки майже завжди займалися сільським господарством, а також вирощуванням овець, коней і великої рогатої худоби. Населення також займалося ремеслами. Село найчастіше складалося з одноквартирних дворів. Будинки складалися із двох кімнат та сіней і так званого майданчика, на якому молотили збіжжя, у цьому приміщенні також тримали віз, а збоку була стайня для худоби. Горище виконувало функцію стодоли, на ньому тримали соломку. Якщо існував другий будинок, то це була найчастіше маленька комора для збіжжя. Також характерним елементом культури лемків була церковна архітектура.

Сучасні процеси урбанізації, а також зміна організації аграрних господарств мають значний вплив на зміни в різних сферах життя, зокрема в культурній та сімейній.

За даними загального перепису населення за 2002 рік, 5850 громадян Польщі задекларували, що є лемками [6, с. 20–21]. Станом на сьогодні лемки створили 5 громадських об'єднань. З них три мають свої постійно діючі органи на території Лемківщини, у південних районах підкарпатського і малопольського воєводств. До лемківських товариств належить понад 1200 членів. Найбільше товариство діє в Горліцах. Це об'єднання лемків, що налічує 959 членів¹.

Однією з місцевостей, де проживає найбільше лемківських родин, є селище Зиндранова. З огляду на це, у цій місцевості за допомогою методу анкетування було проведено соціологічне дослідження стосовно значення рідної культури серед лемківських родин. Соціологічне дослідження охопило усі домогосподарства, які належать до лемківських родин. Як показують результати анкетування, у досліджуваній місцевості Зиндранова є

¹ Дані походять з Головного управління статистики департаменту демографічних досліджень, опубліковані у матеріалах прес-конференції 24 серпня 2010 року.

досить стійкі власні етнокультурні традиції, хоча б такі, як пісні чи говірка. Характерним для родин цього селища є наявність таких конфесійних афіліацій: римо-католицької, греко-католицької, православної та неопротестантів (конфесія Свідків Єгови). Село перед II Світовою війною налічувало майже 200 будинків, натомість на сьогодні близько 70. Опитування було проведене у березні 2009 року серед осіб старших 15 років, в усіх житлових будинках, які належать до села Зиндранова¹. Респонденти із великим зацікавленням і дуже охоче відповідали на питання про власну долю та історію їхніх родин. Серед респондентів чоловіки становили 42,9%, а жінки 57,1% (табл. 1).

Таблиця 1

Стать респондентів (дані у %)

Стать	Разом N=84
Жінки	57,2
Чоловіки	42,8
Разом	100,0

За віковою структурою найбільшу групу становлять респонденти, старші 60 років (26,2%), далі вікова категорія 40–49 (23,8%), 15–18 років – 16,7%, 50–59 років – 14,3%, 20–29 років – 9,5%, а 30–39 років – 9,5% (табл. 2). Респонденти найчастіше мали середню освіту (36,1%), а також середню технічну (22,2%), професійно-технічну (16,7%). Кожен десятий респондент (11,1%) має загальну середню та гімназійну освіту (8,3%).

Таблиця 2

Вікова структура респондентів (дані у %)

Вік	Разом N=84
15–18	16,7
19–29	9,5
30–39	9,5
40–49	23,8
50–59	14,3
Старші 60 років	26,2

Вищі навчальні заклади, а також школи після ліцеїв закінчили по 2,8% респондентів. Більше половини респондентів повідомили, що походять з польських родин (56%), майже кожен п'ятий респондент повідомив, що походить з русинських родин (використовували саме цю самоназву – пол. *rusini*), з українських родин походить 14,3% лемків, що брали участь у дослідженні, а із словацьких – 1,2%. Майже кожен десятий респондент (9,5%) стверджував, що має інше походження, але не зазначив яке.

Більшість родин села Зиндранова вели після періоду міграції осілий спосіб життя, часто асимілюючись з місцевим населенням. У результаті цього процесу характерним

¹ Дослідження було проведене М. Бялас, студенткою соціології Люблінського католицького університету.

також стало укладення змішаних шлюбів між поляками і лемками, що є порівняно новим явищем. На питання, якою є ідентичність респондентів, найчастіше відповідали, що відчують себе поляками (рис. 1).

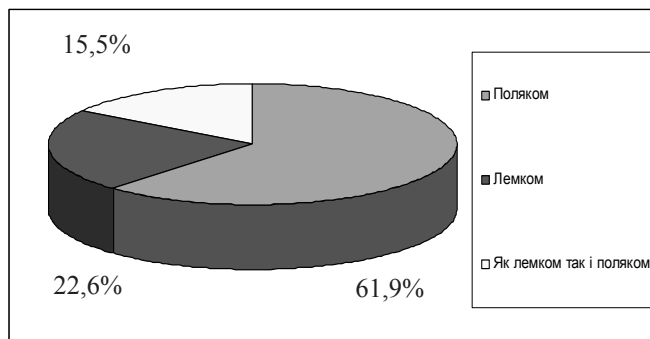

Рис. 1. Почуття ідентичності респондентів-лемків

На питання, чи мають почуття власної культурної відмінності, більшість (61,9%) відповідали “так”, 38,1% опитаних зазначило, що не мають такого почуття. Ці результати свідчать про те, що хоч переважна частина родин у досліджуваній місцевості усвідомлює власну (відмінну від польської) ідентичність, значний відсоток респондентів мають іншу думку. Можна зробити висновок, що це є наслідком як процесу поширення масової культури, так і змішаних шлюбів, які посилюють зв’язки з іншою етнічною групою (в результаті актуалізується питання про те, яка культура має бути домінуючою в родині, а також на основі якої з культур виховувати дітей).

Показником важливості культури є звернення до неї у щоденному житті. З цієї причини респондентів запитали, чи в повсякденному житті та взаємовідносинах з іншими людьми вони наголошують на власних культурних відмінностях.

Серед усіх опитаних у щоденному житті і в контактах з іншими людьми на власних культурних відмінностях наголошує лише кожен десятий (10,7%) респондент, натомість переважна більшість (89,3%) респондентів зазначили, що не підкреслюють власної відмінності у щоденному житті. Такий розподіл може бути спричинений відсутністю потреби підкреслювати ці відмінності. Можливо, це пов’язано з бажанням пристосуватися до поведінки більшості у групах, у яких респонденти найчастіше перебувають, таких як трудовий колектив чи школа, а можливо, багатьом здається, що власну культуру потрібно звести передусім до приватної сфери і життя в родині. З цього приводу потрібно поводитись так, як інші, як більшість (для чого бути іншими і відрізнятись від групи?).

У житті будь-якої людини, як і суспільства, основою екзистенції (існування) є цінності. У кожній культурі існують головні цінності, що становлять сутність функціонування будь-якого суспільства. Ієрархія цінностей може змінюватися залежно від місця, часу чи інших чинників. Якими є сьогодні найважливіші цінності для опитаних лемківських родин із села Зиндранова?

Таблиця 3
Найважливіші цінності для жителів села Зиндранова (дані у %)

Родина	31,5
Здоров'я	23,8
Кохання	13,8
Дружба	5,8
Віра	13,8
Вітчизна	8,5
Гроші	1,9
Інше	0,9

Як бачимо з отриманих даних, найважливішою для лемків цінністю є родина (31,5%). Такий результат є характерним і для більшості польського суспільства, і для етнічних меншин, що проживають у Польщі. Родина завжди є однією з найважливіших цінностей у житті майже кожної людини. Вищезгадані результати є свідченням того, що всупереч змінам і багатьом різноманітним суспільним та економічним процесам така цінність, як родина, є міцно вкоріненою у традиціях і культурі лемків села Зиндранова. Респонденти також високо цінують здоров'я (23,8%). Кохання і віра є найважливішою цінністю для 13,8% опитаних. Майже кожен дев'ятий респондент за найвищу цінність вважає вітчизну (8,5%), і цікавим є те, що лише для 1,9 % опитаних лемків найважливішими є гроші.

У лемків із села Зиндранова питали про те, що має для них найбільше значення серед таких цінностей, як освіта, виховання, передача цінностей і традиція. Респонденти найчастіше висловлювали думку, що це освіта (35,4%), майже кожен четвертий респондент вважав, що виховання (26,1%), третє місце в ієрархії відводили передачі цінностей (21,7%), а останнє – традиції (16,8%). Результати можуть свідчити про те, що сучасні лемки усвідомлюють, яку важливу роль у сучасному світі відіграє освіта. Нині не походження, а лише знання і освіта дають кращий старт у житті, а також створюють можливості самореалізації і покращення життєвих стандартів. Необхідно звернути увагу на важливість виховання у свідомості респондентів. Це є дуже важливим, оскільки саме виховання у сучасному постмодерному суспільстві втрачає значення. Говориться, що кожен має право приймати самостійні рішення, визначаючи свій стиль життя, натомість дедалі частіше знецінюється значення родини і її вплив на виховання молоді. Дещо нижче ранжуються цінності, хоча вони є найважливішими в житті для однієї п'ятої респондентів. Отримані дані показують, що на фоні виховання, освіти і передання цінностей найменше значення має традиція.

У процесі дослідження вирішено поставити респондентам питання, чи в їхніх родинах традиції передаються з покоління у покоління. З отриманих результатів випливає, що аж у 83,3% родин лемківські традиції передаються із покоління в покоління, а в 16,7% традиції предків не передаються (див. рис. 2).

Дані ці можуть пояснюватися тим, що багато родин у селі Зиндранова є багатопокілінними (об'єднують три і більше поколінь), тому з цього погляду найстарше покоління має можливість найпростішим способом передати молодшому поколінню давні традиції життя, а також культуру свої предків.

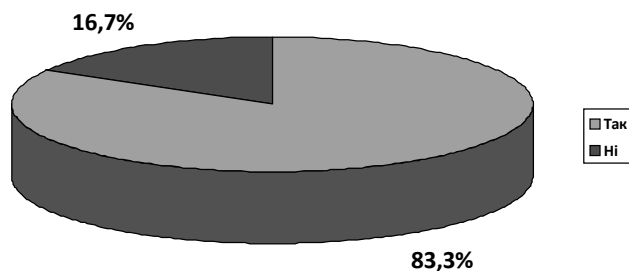

Рис. 2. Передання традицій із покоління у покоління серед лемківських родин села Зиндранова

У кожній родині є особа, що відповідає за передання цінностей і родинних традицій. З цієї причини респондентів запитали, хто їм найчастіше передавав або передає традиції їхніх предків.

Таблиця 4
Особи, що передають лемківські традиції (дані у %)

Прабабуся	4,0
Прадід	3,5
Бабуся	23,0
Дід	21,0
Мама	23,5
Тато	19,0
Література	6,0
Разом N-84	100,0

Характерним є те, що, як впливає з отриманих даних, у цьому випадку немає однієї конкретної особи, яка б домінувала у переданні традицій предків (таблиця 4). Мама, тато, бабуся і дід є однаково активними у цій площині. Хоча серед цих чотирьох осіб привілейовану позицію займають мама (23,5%) і бабуся (23,0%). Трохи більше однієї п'ятої респондентів вказали на дідуся як на особу, яка найчастіше передає лемківські традиції в родині, а 19,0% ствердили, що батько найчастіше дбає про передання традицій пращурів. Незначний відсоток респондентів стверджували, що найчастіше лемківські традиції передавали їм прадіди (близько 4,0). Треба також відзначити, що 6,0% респондентів вказали, що про традиції своєї етнічної групи найчастіше дізнаються із книжок. Отримані результати свідчать про те, що родина є тією групою, яка найчастіше дбає про власну культурну спадщину. Виникає це із культуротворчої функції родини. Як пише Л. Дичевські, кожна родина створює власну систему комунікації, має свою історію, плекає генеалогічний зв'язок, зберігає пам'ятки своїх прабабків, а також може використовувати характерні звороти і слова. Крім того, родина по-своєму оцінює суспільну і політичну реальність, а також реалізує певні цінності, дотримується норм і зразків поведінки. Усі ці категорії творять культуру

конкретної родини. Це призводить до того, що, незважаючи на те, живемо ми у тому самому будинку чи місцевості, відвідуємо подібні інституції, а також купуємо у тих самих магазинах, кожна родина по-іншому використовує ті ж самі речі, по-іншому проводить вільний час, по-іншому облаштовує оселю чи хоча б по-іншому приймає гостей. Пов'язане це із відчуттям власної відмінності від сусідів або ширшої спільноти [7, с. 38].

Важливим елементом власної культури є володіння національним одягом і літературою, що стосується прабатьків. Як видно із результатів досліджень, лише 8,3% респондентів твердять, що мають у своїй власності традиційний лемківський костюм. З іншого боку, лемківською літературою володіє більше половини опитаних (57,1%), натомість 42,9% не має літератури, пов'язаної із власною етнокультурною групою. Володіють лемківською літературою найчастіше найстарші особи. Цікавим є те, що лемківською літературою володіють значно частіше особи, які мають середню освіту (9,5%), ніж респонденти з вищою освітою (7,1%) (табл. 5).

Таблиця 5

Володіння лемківською літературою з точки зору освіти (дані у %)

Освіта	Володію літературою	Не володію
Вища	7,1	4,8
Професійно-технічна	2,4	0,0
Середня	14,3	13,1
Технічна	8,4	7,0
Гімназія	1,2	3,6
Шестирічна обов'язкова початкова школа	9,5	28,6
Усього	42,9	57,1

Найчастіше володіють лемківською літературою особи, які мають середню освіту (14,3%). Те, що особи із вищою освітою значно рідше володіють літературою про свою етнокультурну групу, ніж особи із середньою, технічною чи початковою освітою, може пояснюватися тим, що більшість цих осіб у процесі професійної реалізації значно частіше звертаються до професійної літератури, ніж до літератури, пов'язаної із традиціями їхніх прабатьків. Це зовсім не означає відсутності зацікавлення своїми традиціями. Справа лише у тому, що в сучасному світі з його шаленим ритмом до людини ставлять щораз більші вимоги і не вистачає часу на зацікавлення непрофесійною діяльністю.

Важливим аспектом культурного життя етнокультурної спільноти є мова, яка вживається у повсякденному житті. Респонденти найчастіше вживають польську мову (табл. 6).

Таблиця 6

Мова, яку вживають лемки у повсякденному житті (дані у %)

Мова, яку найчастіше вживають лемки у селі Зиндранова	N-84
Польська	50,0
Лемківська	3,6
Як польська, так і лемківська	46,4
Разом	100,0

Майже половина лемків використовує як польську, так і лемківську мову (46,4%). Хоча тільки незначний відсоток мешканців Зиндранови розмовляє лише лемківською мовою, необхідно зазначити, що половина з них не забула про свою рідну мову і, окрім польської мови, використовує мову, характерну для своєї етнокультурної групи. Здається очевидним, що використання польської мови пов'язане із функціонуванням у польському суспільстві. Польська мова є офіційною як у школі, так і в урядових установах чи на роботі. Натомість вживання лемківського діалекту української мови є “добровільним”, є пам'яттю про своє походження і власну культуру. Окрім цього, у змішаних родинах важко використовувати лише лемківський діалект. Мова є однією з основних цінностей кожної культури та ідентичності суспільства, втрата чи виключення її із повсякденного життя може призвести до дезорганізації чи навіть до розпаду певної культури. З цієї причини стійкість лемківського діалекту, незважаючи на польськомовне середовище, свідчить про те, що культура лемків є глибоко вкоріненою у свідомості та практиках родин, які живуть у селі Зиндранова.

Якою є думка лемків стосовно поширення власної культури? Опитані лемки найчастіше давали позитивні відповіді (табл. 7). Значна більшість 88,1% респондентів підтвердили, що лемки поширюють і передають свою культуру. Протилежну думку висловили тільки 4,8% опитаних. Менше ніж кожен десятий з учасників дослідження не мав власної думки з цього приводу. Це свідчить про усвідомлення власних культурних особливостей. Участь конкретної особи у культурному житті спільноти виникає з приналежності до певної соціальної групи. Ця участь, хоч і є добровільною, але становить своєрідну перевірку приналежності до групи.

Таблиця 7

Поширення лемківської культури (дані у %)

Чи лемки поширюють власну культуру?	N-84
Так	88,1
Ні	4,8
Важко відповісти	7,1
Разом	100,0

Далі опитуваним лемкам поставили запитання про те, у який спосіб найчастіше поширюється їхня культура. З отриманих даних випливає, що найчастішою формою поширення лемківської культури є різноманітні фестивалі, а також спеціальні заходи, присвячені цій культурі (42,9%) (табл. 8). Наступною формою поширення лемківської культури є організація виставок (26,2%), а також різноманітні зустрічі (20,2%). Кожен десятий з опитаних стверджував, що важливим елементом поширення лемківської культури є конференції (10,7%).

Респондентів питали також про те, хто найчастіше займається організацією культурної діяльності. Згідно з отриманими даними, найчастіше ініціатором з поширення лемківської культури є “Лемківське товариство” (28,9%) (див. табл. 9). Далі “Об'єднання лемків” (19,0%), а також засновник “Музею лемківської культури” Теодор Гоч (15,5%), як і “Музей лемківської культури в Зиндранові” (14,3%). Понад одну п'яту респондентів не змогли відповісти на питання про те, хто займається поширенням лемківської культури (21,4%).

Таблиця 8

Способи поширення лемківської культури (дані у %)

Яким способом поширюється лемківська культура ?	N- 84
Фестивали та спеціальні заходи	42,9
Виставки	26,2
Зустрічі	20,2
Наукові конференції	10,7
Разом	100,0

Таблиця 9

Ініціатори заходів з поширення лемківської культури (дані у %).

Хто є ініціатором організації різноманітних фестивалів і зустрічей, пов'язаних із лемківською культурою?	N-84
“Лемківське Товариство”	29,8
“Об'єднання Лемків”	19,0
Теодор Гоч, засновник “Музею лемківської культури”	15,5
“Музей лемківської культури”	14,3
Не знаю	21,4
Разом	100,0

Аналізуючи наведені вище результати, можна ствердити, що існує декілька організацій, які займаються просуванням лемківської культури. А серед індивідуальностей вирізняється мешканець села Зиндранова Теодор Гоч. Незважаючи на свій вік, він бере активну участь у поширенні лемківської культури.

Важливим елементом стійкості лемківської культури є активна участь членів цієї спільноти. Як показує проведене соціологічне дослідження, більшість опитаних загалом не бере активної участі у поширенні культури своєї групи. А участь у різноманітних організованих заходах, пов'язаних із поширенням лемківської культури, декларує 47,6% респондентів. Рівень участі опитаних лемківських родин у суспільно-політичному житті загалом є середнім (64,3%) (табл. 10). Незначною мірою у справах нашої країни бере участь 15,5%, а відсутність зацікавлення у цьому питанні задекларував майже кожен п'ятий респондент (19,0%). Лише 1,2% серед усіх респондентів стверджує, що бере дуже активну участь у суспільно-політичному житті.

Таблиця 10

Участь родин села Зиндранова у суспільно-політичному житті (дані у %)

Як ви оцінюєте свій рівень участі у суспільно-політичному житті Польщі?	N-84
Високий	1,2
Середній	64,3
Низький	15,5
Взагалі не беру участі	19,0
Разом	100,0

Безсумнівно, дуже важливу роль у зміні національної ідентичності лемків відіграла полонізація, а також вимушені міграції в сорокових роках та пізніше (на добровільній

основі), особливо в міські райони. Наслідком міграції часто була втрата зв'язку із власною етнокультурною групою [6]. Натомість у 90-х роках відбувається своєрідна зміна поколінь, а також вплив масової культури. Представлені результати свідчать, що лемківська культура є привабливою для більшості родин Зиндранови, незалежно від віку респондентів. Незважаючи на численні зміни, які відбулися у Польщі протягом останніх десятиліть, ця культура, як і раніше, є життєздатною. Можна стверджувати, що опитані лемки у більшості мають почуття групової ідентичності, а одночасно їм притаманне почуття спільності та сталості своєї групи у часі та просторі. Розбіжності думок членів групи і водночас збереження групової ідентичності є доказом того, що в ній існують надіндивідуальні структури солідаризації. Окремі індивіди, як і вся група, усвідомлюють цінність власної культури, яку плекають і охороняють. Вона є основою людського спілкування та забезпечення стабільного розвитку спільноти лемків. Культурна ідентичність виконує різноманітні функції у суспільстві. Леон Дичевські наголосив на трьох найважливіших функціях культурної ідентичності, а саме на: 1) вкоріненні індивіда у суспільне життя; 2) поєднанні системи культури із системою суспільства (загальносуспільна інтеграція може ґрунтуватися на підставі культурної системи); 3) механізмі селективності, завдяки якому з'являється можливість розпізнавати, що можна прийняти від іншої культури, а що потрібно відхилити [8, с. 71–73]. Безсумнівно, механізм селективності тим краще виконує функцію, чим більшою є свідомість власної культури, через те, що свідомість дає можливість оцінити власну культуру і відмежувати її від чужої. Відповідно, втрата цієї свідомості може призводити до послаблення власної культурної ідентичності.

У статті розглянуто культуру лемків, які проживають в селі Зиндранова, одній із найбільших локальних спільнот лемків. У соціологічних дослідженнях сконцентровано особливу увагу на життєздатності та ідентифікації лемків з власною культурою і найбільш важливих цінностях.

Анкетування було проведене у 2009 році серед усіх лемківських родин, тому можна припустити, що воно є репрезентативним. Особливе значення має факт, що дослідження було проведене у кінці першого десятиліття XXI сторіччя, у період впливу постмодерної культури. Період пропагування масової культури часто пов'язаний із зменшенням значення або витісненням ролі локальної, народної культури, а також культури етнокультурних груп. Тому таким важливим є проведення дослідження у цей період.

Із досліджень випливає, що лемки, які сьогодні проживають на території Польщі, відчувають себе як поляками, так і лемками. Більшість опитаних у повсякденних відносинах з іншими особами не окреслюють своєї культурної своєрідності. Найбільш важливими цінностями серед респондентів є родина і здоров'я. Для однієї третини найважливіше значення має освіта, виховання і збереження цінностей. Дві третини з них бере участь у суспільно-політичному житті. Більше половини опитаних лемків бере активну участь у поширенні власної культури. Як випливає з представлених соціологічних досліджень, незважаючи на те, що лемки зазвичай не маніфестують своєї культурної своєрідності, і незважаючи на значні суспільно-культурні зміни у сімейному житті, вони надалі намагаються плекати і зберігати власну культуру. Можна стверджувати, що реалізується своєрідний заповіт Теодора Гоча, діяча зі сприяння

розвитку лемківської культури, який писав: “Прошу лемків, щоб охороняли і шанували свою культуру, релігію і традиції. Рідної мови в родині ніхто нам не дасть, якщо не подбаємо про це самі” [9, с. 158]. Сьогодні продовження і плекання власної культури вимагає багатьох зусиль, участі і культурної активності. Це особливо важко з огляду на те, що сьогодні переважає мода на масову і популярну культуру, нехтування рідною, традиційною культурою. Саме тому так багато людей замість культури власної групи вибирають культуру, пропоновану засобами масової інформації. Проте для досліджуваних лемківських родин власна традиція і культура, що передається із покоління в покоління, надалі є важливим орієнтиром, що свідчить про ідентифікацію з культурою своєї групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Trzeszczyńska P. Zagadkowy naród? / P. Trzeszczyńska. Nowostowska Joanna (red.) // Małopolska wielu kultur. Łemkowie. Materiały edukacyjne. Instytucja Kultury Województwa Małopolskiego. – Kraków, 2009.*
2. *Lewandowska B. Z badań nad łemkowskim folklorem muzycznym / B. Lewandowska // Huculi, Bojkowie, Łemkowie ; (red.) Vincenz Stanisław. – Kraków, 2008. – S. 113–122.*
3. *Misiak M. Łemkowie. W kręgu badań nad mniejszościami etnolingwistycznymi w Europie / M. Misiak. – Wrocław, 2006.*
4. *Gocz T. Życie Łemka / T. Gocz. – Zyndranowa, 2001.*
5. *Olesniewicz M. Dola Łemków / M. Olesniewicz. – Legnica, 2009. – S. 51.*
6. *Barwiński M. Rozmieszczenie liczebności Łemków w Polsce na podstawie wyników Spisu Powszechnego z 2002 roku – Uwarunkowania i kontrowersje / M. Barwiński // Durda Stefan, Halczak Bohgan, Betko Iryna, Śmigiel Michał (red.). Łemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. – Zielona Góra ; Słupsk. – T. II. – S. 20–21.*
7. *Dyczewski L. Rodzina twórcą i przekazicielem kultury / L. Dyczewski. – Lublin, 2003.*
8. *Dyczewski L. Kultura polska w procesie przemian / L. Dyczewski. – Lublin, 1995.*
9. *Więcek T. Łemkowie / T. Więcek. – Cisna, 2008.*

*Стаття надійшла до редколегії 16.05.2012
Прийнята до друку 18.06.2012*

**TRADITION AND CULTURE OF LEMKOS FAMILIES FROM
ZYNDRANOWA VILLAGE
(POLISH REPUBLIC)**

B. Wienckiewicz

*John Paul II Catholic University of Lublin,
Faculty of Social Sciences in Stalowa Wola
Raclawickie, Al. 14, Lublin, Poland, 20950,
ylisch@gmail.com*

Influences of the family institution on formation and recreation of social identities of lemkos living in Poland are analyzed in the article. Sociological studies have been conducted among the rural lemkos of Zyndranowa village (Poland). Importance of the family traditions and traditional culture were the subject of sociological research.

Key words: family, culture, tradition, identity.

**ТРАДИЦИИ И КУЛЬТУРА ЛЕМКОВСКИХ СЕМЕЙ
СЕЛА ЗЫНДРАНОВА
(РЕСПУБЛИКА ПОЛЬША)**

Б. Венцкевич

*Католический университет имени Ивана Павла II в Люблине,
факультет социальных наук в Сталёвой воле,
ул. Раклавицкая, 14, Люблин, Польша, 20950,
ylisch@gmail.com*

Проанализировано влияние института семьи на формирование и воссоздание социальной идентичности лемков в современной Польше. Рассматриваются результаты социологического исследования, проведенного среди лемков, проживающих в селе Зындранова (Польша). Предметом исследования было значение культуры и семейных традиций.

Ключевые слова: семья, культура, традиции, идентичность.